

ZAMONAVIY O'QUV-DIDAKTIK VOSITALARDAN TA'LIM JARAYONIDA SAMARALI FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Murtazoyev Azizbek Nusratovich

Buxoro Davlat Universiteti Texnologik ta'lim kafedrası dotsenti

SHaripova Gulshoda Maqsudovna

10-Texnologik ta'lim 20 - guruh magistri

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy o'quv-didaktik vositalardan ta'lim jarayonida samarali foydalanish imkoniyatlaridan foydalanishning ijobiy tomonlari, dars samaradorligiga erishish usullari haqida aytib o'tilgan. Xulosa qilib texnologiya fanlar o'quv qo'llanmalarining zamonaviy avlodi bilimlarni o'quvchilar tomonidan mustaqil o'zlashtirib olish hamda amaliy faoliyatga qo'llashga o'rgatish va ijobiy qobiliyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi, o'z bilimni o'zi baholash tizimini qamrab olishi kerak. Mazkur maqoladada zamonaviy o'quv-didaktik vositalardan ta'lim jarayonida samarali foydalanish imkoniyatlaridan foydalanishning ijobiy tomonlari, mashg'ulot samaradorligiga erishish usullari haqida aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: didaktika, elektron resurslar, elektron kitob, kasb-hunar, o'quv-uslubiy, dasturiy ta'minot, komponent, fanlararo bog'liklik, interfeys, resurs, pedagogik texnologiyalar, qobiliyatlarni rivojlantirish, interfaol usullar.

Hozirgi davrda ilm-fanning jadal taraqqiy etishi va texnologiyaning kun sayin o'zgarib borishi, axborotning tez kirib kelishi tahlil jarayonini didaktik vositalardan ta'lim jarayonida samarali foydalanish imkoniyatlarini zamonaviy pedagogik, axborot texnologiyalar asosida samarali o'quv-didaktik vositalardan foydalanib texnologiya mashg'ulotlarini tashkil etishdir.

Bugungi kunda texnologiya fanlarni o'qitishning zamonaviy o'quv-didaktik materiallar, multimedia va media vositalar hamda elektron resurslardan samarali foydalanish orqali ta'lim sifatini oshirish dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Zamonaviy axborot texnologiyalarining o'quv jarayonida qo'llanilishi natijasida elektron o'quv qo'llanmalar, virtual stendlar orqali murakkab texnologiyalarni qisqa vaqtda mukammal o'zlashtirib, masofadan turib o'qitishga imkoniyat yaratiladi.

Elektron darslik va qo'llanmalarni masofali o'qitishda qo'llash uchun yuqori faollikka ega bo'lish lozim. Har bir fanga mo'ljallangan elektron o'quv qo'llanma eng kamida uchta: ta'limiy, mashqli va nazorat qilish kabi asosiy qismlarga ega bo'lishi zarur. Zamonaviy o'quv-didaktik vositalardan ta'lim sohasida fan va texnikaning so'nggi yutuqlari asosida ishlab chiqilgan audio, video, telekommunikatsiyatexnologiyalarningqo'llanilishikattaahamiyatkasbetmoqda. Shuning uchun ularning didaktik imkoniyatlari bilan tanishib chiqish va mashg'ulotlarda ularni qo'llashni o'rganish bo'lajak o'qituvchilar uchun ularning kelajak faoliyatida katta yordam beradi.

Didaktik vositalar bizga tanish, hayotimizda uchraydigan, xatto biz foydalanib yurgan vositalar bo'lishi mumkin. Ularning hammasi ham aynan ta'lim berish uchun ishlab chiqarilgan vosita bo'lishi shartemas. Masalan, televideniyaning olsak, u turmushimizda dam olish uchun qo'llaniladigan vositasi bo'lsa, aholi orasida targ'ibot ishlarini olib borishda ommaviy axborot

vositasi hisoblanadi. Lekin undan ta'limda ham keng foydalanmoqdamiz va masofadan turib o'qitishda u didaktik vosita sifatida qo'llanilayapti.

Didaktik vositalardan ta'lim jarayonida samarali foydalanish mazkur yo'nalishda tadqiqot olib borayotgan respublikamiz olimlaridan N.A.Muslimovning ta'kidlashicha, elektron darsliklar qo'yidagi talablarga javob berishi zarur:

- o'quv dasturi va o'quv-metodik ishlarni nashr etishda qo'yiluvchi talablarga javob bera olishi (u fakultetilmiy-metodik kengashi tomonidan tasdiqlanadi). Darslik muayyan soha yo'nalishi bo'yicha birinchi bor taqdim etilayotgan yoki avval nashr etilgan metodik qo'llanmaning elektron versiyasi sifatida tayyorlanganligi va mazmunan umumiy, maxsus fakultativ meyorlarga taaluqliligi;
- ma'lum o'quv kursi (yoki uning bir qismi) ning mazmunini ochib berish hamda o'quv metodik maqsadlarga erishishga imkon bera oladigan darajada hajmga egaligi;
- o'quv-metodik maqsadlarga erishishga yordam beruvchi ko'rgazmali elementlar (kompyuterning multimedia imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanish imkoniyati) ga egaligi;
- materialning monitor ekranidan ish va tarmoq bo'ylab joylashtirish xususiyatini inobatga olgan holda ishlab chiqilganligi;
- matnda giper murojaatlarning mavjudligi bilan birga, zarur hollarda WEB manbalari va boshqa axborot resurslarining ko'rcatilganligi;
- materialni o'zlashtirish darajasining ta'lim oluvchi tomonidan mustaqil baholanishiga imkon beruvchi nazorat savollarining mavjudligi;
- ko'plab tillarda ishlash, shuningdek, imkoniyati cheklangan talabalar uchun maxsus sharoitlarning yaratilganligi.

Elektron kitob quyidagi talablar: ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchilarning muloqot doirasini kengaytirish, o'quvchining ma'lum bir mavzu ustida ishlagan vaqti, uni o'zlashtirish uchun sarflangan vaqti, o'zlashtirish darajasini nazorat qilish, o'quvni boshlashdagi o'quvchining bilim darajasi va kurs tugagandagi bilim darajasini nazorat qilish imkoniyatini berishi zarur. Bularning barchasi elektron kitobga qo'yiladigan birlamchi talablardir.

Zamonaviy o'quv-didaktik vositalar asosida o'qitish, o'quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini oshirish, ularning mustaqil ishlash qobiliyatlari va amaliy ko'nikmalarini o'rganish darajalarini rivojlantirishda ijobiy samara beradi.

Ta'lim jarayonida eng ko'p qo'llanilayotgan elektron darsliklar bir nechta tashkiliy komponentni o'zida joriy etishi zarur. Elektron darslikni ta'lim tizimiga tadbiq etish uchun u o'zining interfeysiga ega bo'lishi zarur. Elektron darslik yoki o'quv qo'llanmasi o'ziga xos ko'rinishdagi tashqi ko'rinish – "interfeysga" ega bo'ladi. O'z navbatida interfeysga qo'yiladigan asosiy talab uning intuitivligi hisoblanadi. Interfeysning boshqaruv elementlari foydalanuvchi uchun qulay bo'lishi, uni matn yoki zarur mazmun bilan ishlashdan chalg'itmasligi, kitobni saxifalash uchun qo'llaniladigan boshqaruv elementlari esa uning xar bir saxifasida bo'lishi zarur.

Haqiqatda, elektron kitoblarning turi ko'p bo'lishiga qaramasdan, uning asosini gipermatnlar tashkil etadi. Hozirda eng ko'p qo'llaniladigan elektron kitoblar gipermatn ko'rinishidagi resurslar hisoblanadi. Kasb-hunar ta'limi uchun maxsus fanlardan elektron darslikni yaratish jarayonida psixologik-pedagogik, texnik-texnologik, estetik va ergonomik talablar qo'yiladi. Elektron darslik ham, bosma darslik ham o'quv va uslubiy qo'llanma kabi an'anaviy o'quv

nashrlariga qo'yilgan didaktik talablarga javob berishi kerak.

Zamonaviy o'quv jarayonining axborot texnologiyalarini qo'llash orqali tashkil etilishi natijasida elektron o'quv qo'llanmalar, virtual stendlar orqali murakkab texnologiyalarni qisqa vaqtda mukammal o'zlashtirib, masofadan turib o'qitishga imkoniyat yaratiladi. O'quv japyonida olib boriladigan mashg'ulotlarda biz faqat og'zaki usul, tushuntirish bilan kifoyalanmasdan, barcha turdagi o'quv axborotlaridan foydalanamiz. Bular sonli va yozma, ovozli va tasviriy, xajmiy va harakatli, elektron va boshqa ko'rinishlarda bo'lishi mumkin. Shundan kelib chiqqan holda, biz har bir didaktik vositaning imkoniyatlarini bilib olsak, ularning har biridan qaysi vazifani qanday amalga oshirishda foydalanish samaraliroq ekanini bilib olamiz.

Didaktik vositalarni uch yo'nalishga ajratamiz.

Bular didaktik materiallar, ulardan foydalanish uchun qo'llaniladigan didaktik vositalar hamda didaktik materiallar va vositalar yordamida ta'limni amalga oshirish uchun loyihalangan majmualardir. Har bir yo'nalish bo'yicha ularning tegishli turlari bor. O'quv mashg'ulotlarida o'quvchilarga beriladigan, namoyish qilinadigan, bajarib ko'rsatiladigan va shunga o'xshash barcha turdagi o'quv axborotlarini biz didaktik materiallar deymiz. Ularni qachon va qaysi maqsadda qo'llashimizga qarab alohida guruxlarga ajratib chiqamiz. Ushbu materiallarni qo'llash va tayyorlashda didaktik vositalardan foydalanamiz. Masalan, plakatlar, diapozitivlar, fotosuratlar, audio, televizion va videomateriallar, axborot texnologiyalari asosidagi materiallar va h.k. O'z navbatida vositalarni tuzilishi, ishlash tamoyili va didaktik imkoniyatlariga qarab tasniflaymiz. Shundan kelib chiqqan holda biz mashg'ulot davomida bir necha turdagi didaktik materiallarni qo'llaymiz, buning uchun tegishli didaktik vositalardan foydalanamiz. Bular esa birgalikda shu mashg'ulot uchun tuzilgan didaktik vositalar majmuasi hisoblanadi.

Yuqorida keltirilganlarga bog'liq holda elektron darslik oddiy (qog'oz) darslikdan ko'ra «birmuncha yuqori intellektga» ega bo'lishi zarur, chunki kompyuter o'qituvchi faoliyatining bir necha qirradi (zarur holda va kerakli joyda maslahat berish, egallangan bilimlarni mustahkamlashga yordam berish va h.k.)ni imitatsiya qilish imkoniyatiga ega. Shu bilan birga o'rganilayotgan fan bo'yicha zarur (qo'shimcha ma'lumotlar) o'quv materiallarini to'laligicha qamrab olgan bo'lishi kerak.

Biz tomondan o'tkazilayotgan tadqiqotlar natijasida texnologiya fanlarni o'qitishda zamonaviy elektron ta'lim resurslaridan ta'lim jarayonida samarali foydalanish imkoniyatlari o'rganilib, ilmiy tavsiyalar ishlab chiqiladi hamda texnologiya fanlarni o'qitishda elektron darsliklardan foydalanish metodikalari ishlab chiqilib, amalda joriy etiladi. Texnologiya fanlardan elektron o'quv qo'llanmalarining ma'lum qismi tuzilishi kasbiy pedagogika talablari, talabalarning darslik bilan mustaqil ishlashi, ularning bilim va ko'nikmalarini ob'yektiv baholashga mos kelmaydi. Mazkur ishlarni tashkil etish katta mablag' talab etadi. Muammoni hal qilishda zamonaviy o'quv adabiyotlarining yangi avlodini yaratishga chet el investitsiyalarini jalb qilish bo'yicha bir qator ibratli ishlar amalga oshirildi.

Xulosa qilib texnologiya fanlar o'quv qo'llanmalarining zamonaviy avlodi bilimlarni o'quvchilar tomonidan mustaqil o'zlashtirib olish hamda amaliy faoliyatga qo'llashga o'rgatish va ijobiy qobiliyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi, o'z bilimini o'zi baholash tizimini qamrab olishi kerak.

Xulosa qilib zamonaviy o'quv-didaktik vositalardan ta'lim jarayonida samarali foydalanish imkoniyatlarini o'quvchilarni faol bo'lish va tanqidiy fikrlashga undashi, faqat nazariy ma'lumot berish bilan cheklanmasligi, amaliy mashg'ulotlar, loyihalar, mashqlar va topshiriqlar berilishi, o'quvchi o'z bilimini o'zi baholashi uchun testlar mavjudligi, mustaqil ta'lim olishga

imkon yaratishi, o'quv materialini aniq maqsad va vazifalarga yo'naltirilishi lozim. Zamonaviy ta'lim talablari asosida yaratilgan darslik o'qitish samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning bilimlarini tizimlashtirishni ta'minlaydi, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi hamda kasbga qiziqishlarini kuchaytiradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Found parameters of the construction of longitudinal pawl-creating device between cotton rows. OlimovKhKh, NM Murodov, ANMurtazoev, Abdualiev N Kh International journal of advanced research in science, engineering and technology (IJARSET). Vol. 6, Issue 1. January 2019. 7885-7887.
2. Mechanization of technological processes for the formation of longitudinal ridges in the rows of cotton. NM Murodov, OK Kh, AN Murtazoev - International scientific magazine, 2019.
3. Studying the technologic process of the operating element for assembly of pawls formation. Hamid HaydarovichOlimov, NusratMurtazoyevichMurodov, AzizbekNusratovichMurtazoyev, NabiyaIdrisovnaAbdullayeva. EuropeanScienceReview, 2018.
4. Механизация технологического процесса для образования продольных валиков в междурядьях хлопчатника. НМ Муродов, ХХ Олимов, АН Муртазоев. Школа Науки, 2019.
5. Studying the technologic process of the operating element for assembly of pawls formation. Olimov Hamid Haydarovich, Murodov Nusrat Murtazoyevich, Murtazoyev Azizbek Nusratovich, Abdullayeva Nabiya Idrisovna. Europeansciencereview, 2018.
6. Device for forming longitudinal thresholds among rows of improved porosity. N Murodov, N Abdualiev, AMurtazoev. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 2020.
7. Проект гелиотеплицы, подогреваемой альтернативной энергией. Баходир Рустамович Ахтамов, АзизбекНусратЎғлиМуртазоев. Наука без границ, 2017.
8. Усовершенствованный двухрусный плуг с вырезными корпусами для хлопководства. А.Н. Муртазоев. "The Way of Science" International scientific journal №4 (50) 2018.
9. Техничко – технологигические основы применения энергосберегающих средств для основной обработки почвы. А.Н. Муртазоев. "The Way of Science" International scientific journal №6 (52) 2018.
10. Подготовка квалифицированных специалистов в вузах с техническим уклоном образования. Б.Р. Ахтамов, А.Н. Муртазоев. "The Way of Science" International scientific journal №6 (52) 2018.
11. Ahmedjanov M.M., To'xtaeva Z.Sh. Didaktik vositalar majmuasi. O'quv qo'llanma.
12. Olimov Q.T. Maxsus fanlardan o'quv adabiyotlarini yaratishning nazariy va uslubiy asoslari. Pedagog. fan. dok. ... dis. - T.: TDPU, 2005. -274-b.
13. Muslimov N.A. Elektron darslik yaratish metodik tamoyillari va texnologiyalari.